

L'Orgue de Bagà (1754), d'Antoni Boscà

FRANCESC BONASTRE

El conegut orguener barceloní Antoni Boscà, autor, entre d'altres orgues, dels de la Catedral de Barcelona, Monestir de Montserrat, La Seu d'Urgell i Igualada, realitzà tanmateix el projecte per a bastir l'orgue de la parròquia de Bagà (*Berguedà*, diòcesi de Solsona) el 1754, el document contractual del qual ofereixo avui als estudiosos.

Servat actualment a l'Arxiu de la Corona d'Aragò (Barcelona), dec al bon amic Prof. Rafael Conde i Delgado de Molina, facultatiu d'aquest importantíssim centre, la notícia del seu descobriment i l'ofrena gentil per al seu estudi i publicació, totes les quals coses agraeixo pregona-ment.

A més a més del contracte pròpiament dit¹, hom ha conservat un petit recull de documentació econòmica i miscel·lània diversa, que fa referència també a l'esmentat orgue i orguener: un compromís del Rector i la Comunitat de preveres, signat a 6 d'agost de 1756², una carta adreçada al Rector de Bagà, Mn. Francesc Pujol per un sastre de Barcelona, el 27 d'abril de 1754³, i una altra lletra autògrafa de l'orguener Boscà, dirigida al citat Rector, el 28 d'abril del mateix any.⁴

És evident que la descoberta d'un contracte d'orguener esdevé im- portantíssima per al coneixement de la nostra història de la música. Tal i

¹ Cf. Doc. Ifols. 1-2v

² Cf. Doc. II.

³ Cf. Doc. III.

⁴ Cf. Doc. IV.

com he dit més d'una vegada, els documents contractuals suposen el plantejament real de la problemàtica organística coetània, que moltes vegades, les diverses reformes de l'instrument -quan no és la seva mateixa desaparició- ens ho han impedit.⁵

En aquest cas, el contracte ultrapassa el simple capteniment d'un projecte, per tal com ens consta el seu acompliment, per mitjà de la *visura* o inspecció d'un perit.

La construcció de l'orgue

A instància de l'Ajuntament i la Parròquia de la vila de Bagà (els *Comuns Secular i Eclesiàstic*, en la denominació de l'època), és bastit l'orgue present. A l'encapçalament del contracte, el redactor del document -que és el mateix Antoni Boscà- fa constar el prototipus d'instrument, que serà de regulars proporcions:

"Los dos Comuns y Particulars de la Vila de Bagà desitjan / tenir un bo Orgue, ço és no de la forma major, si de la forma / mitjana..."⁶

Aquest text és prou significatiu per a fer-nos adonar que existeix a l'època, una determinada classificació adés qualitativa adés quantitativa, que escapa al simple procés de fabricació mecànica, i que apunta tanmateix, vers dos aspectes singulars: la racionalització del treball per part dels orgueners, i l'adequació d'un conjunt tímbric a la funció arquitectònica; el treball, la proporció i el volum són tres constants a tenir en compte per damunt de qualsevol condicionant merament econòmic, i/o les apetències de notorietat o sumptuàrietat dels promotors.

El document contractual pròpiament dit és un bifoli, escrit pels quatre costats, i redactat com he dit, per l'orguener. Duu la data de 13 de gener de 1754: el termini de construcció és previst amb molta reserva per Antoni Boscà, que es compromet a tenir-lo enllestit gairebé dos anys més tard, per Sant Esteve (26 de desembre) de 1755, bé que remarqui emperò, que l'acabarà "...més aviat si's pot."⁷ El cert és que l'orgue esdevingué totalment construït en menys d'un any, i abans del 17 de novembre de 1754, que és la data de la *visura* certificada per l'organista de Berga, Josep Boada.

Cal remarcar que en el transcurs del contracte, s'hi veuen algunes facècies i diferències entre els promotors i l'orguener, cosa no gens rara a l'època. Així per exemple, tant l'Ajuntament com la Parròquia juguen la carta de la competència⁸, per a demanar a Antoni Boscà que construeixi a més a més i sense variació del preu (1.200 lliures), els *ecos*; a la vegada, demanen que la *visura* o inspecció siguin a càrrec dels mestres de la Cate-

⁵ F. BONASTRE, *L'orgue de Guimerà (1737). Aportació documental*, Misc. J.M.MADURELL i MARIMON, Col. Notarial de Barcelona (1979), 332.

⁶ Cf. Doc. 1, fol. 1.

⁷ *Ibid.*, fol. 2.

⁸ *Ibid.*, (1 a), fol. 2v.

dral de Barcelona i Santa Maria [del Mar] de la mateixa ciutat, aquesta última importantíssim centre musical⁹. L'orguener signa, a contracor, l'ampliació de l'orgue amb els *ecos*, en les condicions suggerides; la inspecció emperò, la duu a terme la persona proposada per ell mateix, que és l'esmentat Josep Boada, organista de Berga.¹⁰

Un aspecte que cal tenir en compte és el caràcter de la construcció de l'orgue. La realització de l'instrument s'insereix en un vast projecte de restauració de l'església de Bagà, que comprèn la fàbrica de l'edifici, l'Altar Major, i l'orgue:

"... en nom y á obs de la restauració y fàbrica de la mateixa dita Iglésia, construcció de Orga, de Altar Major..."¹¹

Bé que aquest text ens assenyali netament la *construcció* de l'orgue, altres detalls de la documentació paral·lela ens fan pensar en una possible restauració, o almenys, en l'aprofitament de materials d'un instrument més antic, sense emperò, que hi hagin servituds de caràcter general que obliguin a un plantejament absolutament condicionat. Així se'n desprèn del doc. I:

"La desferra se tròbia queda a favor de dit factor"¹²

i tanmateix del doc. IV:

"...servin-se també de fer-me remesa de l'estany y àygie quedant a mon càrrech"¹³

Per a abonar aquesta hipòtesi, cal remarcar que en el document contractual, prou prolix i precís, no es diu res de les manxes, element primordial per al funcionament de l'orgue; en canvi, en el doc. IV, l'orguener hi fa referència:

"...sols me falte saber la concistència del lloch haont se han de col·locar les manxes."¹⁴

donant a entendre potser, que ja existien, i que allò que més el preocupa és l'obra civil preparatòria de l'assentament de l'orgue.

⁹ F. BALDELLÓ, *La Música en la Basílica Parroquial de Santa Maria del Mar de Barcelona*, "Anuario Musical", Barcelona, (1962), 209-241.

¹⁰ Cf. Doc. Ic. fol 2^v

¹¹ Cf. Doc. II.

¹² Cf. Doc. I, fol 1^v-2.

¹³ Cf. Doc. IV, fol 1.

¹⁴ *Ibid.*, *id.*

Esquema dels registres**I.— ORGUE MAJOR**

<i>Façana</i>	8'	Flautat major
<i>Interior</i>	8'	Flautat <i>unissonus</i>
	4'	Octava
	2'	Quinzena llarga
		Dinovenen llarga
		Ple de 4 f. (= <i>Corona</i>)
	2' 3/3	Ple de 3 f. (= <i>Tolosana</i>)
	2/3	Cimbalet
	8'	Corneta Magna de 7 f. (m.d.)
	2' 2/3	Nasard 12 ^a
	2'	Nasard 15 ^a
	1' 3/5	Nasard 17 ^a
		Cascabells, 3 f.
<i>En batalla</i>	2+4	Clarins clars (m.d., 24 t.)
	4+8	Baixons (m.e., 21 t.)
		.....
		Temblant

II.— CADIRETA

	4'	Flautat de cara
	4'	Octava
	2'	Quinsena llarga
		Dinovenen i Vint-i-dosena llarga
	2/3	Cimbalet, 3 f.
	2' 3/3	Corneta Tolosana, 3 f.
	8'	Flautat (tapat)

III.— ECOS

(. . . . .)

IV.— PEDAL

(?) 16'	Contres (8 <i>peanyes</i> , C-H, amb B)
---------	---

Particularitats i aclariments

Malgrat que ens manqui la constitució detallada dels *Ecós* (segurament, un parell de jocs més), podem contemplar a bastament l'equilibri de l'orgue de Bagà. Tant els fons com els plens (i els Nasards, a l'Orgue Major), hi són representats d'una manera ben compensada. Per altre cantó, la trompeteria de batalla és reduïda a la mínima expressió, i cal remarcar l'evident desequilibri de mitjans del Pedal respecte de tot el cos de l'orgue.

El teclat de 45 notes pressuposa una llargària de quatre octaves (C-c'''), amb la primera curta (amb la inclusió de B). Llevat dels tres primers registres (*Flautat Major*, *Unissonus* i *Octava*), tots els altres de l'Orgue Major són partits, començant la mà dreta a cs.

L'*Unissonus* emperò, resta dividit des de l'esmentada nota, essent la mà dreta la *imitació de la flauta travessera*. A d'altres orgues, com és el de Montblanc (de proporcions i jocs molt semblant al present)¹⁵, la travessera era un joc de mteall de mà dreta.

Tant la *Quinzena* com la *Dinovena* de l'Orgue Major (i també la *Quinzena*, *Dinovena* i *Vint-i-dosena* de la cadireta) duen l'apel·latiu de *llarga*: és evident que el constructor es refereix a un tipus de tub que no és ni tapat ni ample (com els nasards), sinó obert i estret, i per tant, de nota real i no pas harmònica.

Una altra particularitat digna de menció es refereix a la duplicació de la nota fonamental (*C solfaut*) a partir de mig registre, pel que fa als jocs *Tolosana* i *Corneta Magna* de l'Orgue Major; bé que una primera lectura podria fer confondre el text de Boscà amb la partició del registre des de c', cosa impossible si ens n'adonem que només hi ha 24 tecles a la mà dreta (cs-c''').

Pocs anys després, el 1757, Antoni Boscà ampliava l'octava curta en el projecte de l'orgue d'Igualada (Barcelona), allargant el teclat fins a 48 notes (possiblement sense CS)¹⁶. En un senyal doncs, de modernitat que contrasta amb d'altres característiques més endarreridores.

L'orgue de Bagà presenta, en conjunt, una influència del prototip castellà de l'instrument, evidenciat sobretot en la partició del jocs¹⁷. Aquesta particularitat emperò, que otorga a l'orgue unes possibilitats notables de variació tímbrica amb pocs recursos, no sembla enquistar-se massa bé en l'instrument de regulars proporcions que és l'orgue que hem estudiat suara: l'orgue de Bagà posseïa suficients recursos per a no caler dividir els registres, però la pràctica inveterada pesa, evidentment, sobre l'ofici de

¹⁵ F. BONASTRE, *El órgano de Santa Maria de Montblanc y sus organistas durante los siglos XVII y XVIII*, "Anuario Musical", Barcelona (1973-74), 243-267.

¹⁶ J.M.ª GREGORI, *L'orgue de Santa Maria d'Igualada i l'obra restauradora dels orgueners Josep Boscà i Antoni Boscà en el segle XVIII*, Butlletí de la Societat Catalana de Musicologia", I (1979), 75-93.

¹⁷ G. BLANCAFORT, *El órgano español del siglo XVII*, Actas del I Congreso Nac. de Musicología, Zaragoza, 1981. Pàgs. 133-142.

l'orguener: no pesa el suficient no obstant, per a bastir una trompeteria de batalla, que aquí veiem reduïda a la seva mínima expressió.

Cal tenir present doncs, que ultra l'estil i pràctica d'una època, en la que s'insereix la tasca de l'orguener, ultra els models estereotipats que reflecteixen a fi de comptes una vigència d'unes accions puntuals tendents a l'esquema, el constructor, l'artista, es converteix alhora en alimentador d'un complex procés d'interacció, on l'ambigüitat, el progrés i la regressió són diverses manifestacions d'un mateix fet humà. La Història no és lògica, ni unívoca, ni previsible: aquesta és potser la lliçó més transcendent de la petita facècia de l'orgue de Bagà.

Apèndix documental

I

Contracte de l'orguener Antoni Boscà, signat el 13 de gener de 1754 ACA, epígraf Bagà (Fons de recuperació), Caixa IV.

—fol. 1—

Los dos Comuns y Particulars de la Vila de Bagà desitjan / tenir un bo Orgue, ço és no de la forma major, si de la forma / mitjana, ab los registres seg.¹⁵

- 1.— *Primo* lo registre flautat major de la cara, quaranta sinch flau/tas, ço és quarante tres de estany, y las duas més grosas de/melis de tortosa, que juntas són (*tatxat*: quaranta) 45
- 2.— Registre *unisonus* á la cara, catorse palms entonació, ço és, las / vint y quatre més chicas de Roure de Flandes y dit mitg registre / és a imitació de la flauta travessera, y las vint y una més / grosas de melis de tortosa, juntas són 45
- 3.— Registre la octava set palms entonació, quaranta-tres de es/tany, y las duas més grosas de fusta, són 45
- 4.— Registre quinsena llarga, conté flautas totas de estany / quaranta y sinch, són 45
- 5.— Registre dinovena llarga, conté flautas totas de estany, / quaranta y si[n]ch, són 45
- 6.— Registre de lleno, ô, Corona, quatre flautas per tecla, menos / la primera octava, que ha de ser de tres, conté en flautas / totas de estany, cent-setanta-dos 172
- 7.— Registre tolesana (*sic*) de lleno, tres flautas per tecla ab rei/teració del sustentat de se (= C) solfaut del mitg en amunt, / conté en flautas totas de estany, cent-trenta y sinch, són 135

- 8.— Registre simbalet, tres flautas per tecla, conté en flautas / to-
tas de estany cent trenta y sinch, són 135
- 9.— Registre corneta magna, set flautas per tecla del susten/tat de
se (=C) solfaut en amunt, conté en flautas totes de estany / cent sexanta
vuyt, són 168

—fol. 1°—

- 10.— Registre dotsena nasart, las vuyt més grosas tapadas, con/té
en flautas, totes de estany, quaranta y sinch, són 45
- 11.— Registre quinsena nasart, las quatre més grosas tapadas, /
conté en flautas, totes de estany, quaranta y sinch, són 45
- 12.— Registre disetena nasart, las duas més grosas tapadas / con-
té en flautas, totes de estany, quaranta y sinch, són 45
- 13.— Registre cascabells, conté en cent trenta y sinch flautas, to-
tas de estany, són 135
- 14.— Registre, o, mitg registre de clarins clars, conté en vint y
qua/tre, tots de estany, són 24
- 15.— Registre, ô, mitg registre baxons, conté en vint y hú, tots de
/ estany, són 21
- 16.— Lo temblant.
més se ha de fer lo secret de Alba de quaranta y sinch canals.
més se ha de fer lo teclat de os ab las teclas de xacaranda.
més se ha de fer las barillas, canals, molinets, y vuyt peañas, / bas-
tons de registrar, tot de fusta, y tot lo demés se necessari/ta per estar
lo orgue conforme demana ó pracica/lo Art.
més se han de partir tots los registres, menos los tres pri/mers.

Los dos Comuns y Particulars queda, â son càrrech, lo fer / apor-
tar â sas costas tota la manufatura de l'orgue / de Barcelona â Bagà; axí
mateix enviar duas cavalca/duras, y mosso per pujar lo factor ab son ar-
quitecta / per a plantar dit orgue, y axí mateix al cap de l'any de / ser fet,
que serà de la obligació de dit factor tornar â / refinar dit orgue, fent-los
lo gasto tot lo temps esta/ran ocupats en dita fàbrica, donant llum y
manxa/dor, com y també fer fer la caixa de dit orgue. La desfer/

—fol. 2°—

ra se tròbia queda â favor de dit factor.

Cadireta

- 1.— *Primo* registre, la cara, set palms entonació, conté en flautas
/ quaranta y sinch, ço és las dos més grosas de fusta y / las restants qua-
ranta y tres de estany, juntas són 45
- 2.— Registre la octava, conté en flautas totes de estany / quaran-
ta y sinch, són 45
- 3.— Registre quinsena llarga, conté flautas totes de / estany qua-

ranta y sinch, són	45
4.— Registre dinovena y vint-i-dosena llarga, dos flautas / per tecla, conté flautas totes de estany, noranta, són	90
5.— Registre simbalet, tres flautas per tecla, conté / en flautas totes de estany, cent trenta y sinch, són	135
6.— Registre corneta tolosana, tres flautas per tecla, conté / en flautas totes de estany, setanta y sinch, són	75
7.— Registre de fusta, catorse palms entonació; las vint més grosses tapadas, y las vint y sinch més xicas, destapadas, / que juntas són quaranta y sinch, són	45
més se ha de fer lo secret de quaranta y sinch canals.	
més se ha de fer lo teclat de os ab las negras de xacaranda / y tot lo demés se necessita per dita cadireta.	

Promet Anton Buscà factor de orgues, fer tot lo se/bredit, ab los pactes expressats per lo preu de mil dos/centas lliuras, dich mil doscentas lliuras; axí mateix / tenir-lo posat y afinat per lo die de St Esteve de 1755 / y més aviat si's pot: Lo modo de las pagas és a saver: 400 ll. lo die present, 600 ll. lo dia estarà posat y afinat, vist / y reconegut per lo Argonista (*sic*) de Berga, y 200 ll. del dia / estarà estregat â un any, ab la obligació de tornar-lo â re-/finar. Axis ho prometen los dos Comuns y Particu-/lars en la Vila de Bagà als 13 Janer de 1754.

Doc. I a (*ibid.*)

Responen los dos Comuns Eclesiàstich y Secular de la / Vila de Bagà, que aprecian los passos y diligèncias que ha / fet son Sr Rector en la sobredita contrata; però ja que / se ha reservat dit Sr Rector lo beneplàcit dels dits / Comuns, dihuen que no falta, qui los ha offert fer lo orga y cadireta ab la sobradita forma, y a més / posar los ecos en dit orga per lo sol preu de mil y dos/centas lliuras, y tal vegada per menos; y haixis, si lo / Sr Anton Buscà se vol posar a la mateixa forma / de preu, no descontixeran (*sic*) â ell per un altre; ab lo / ben entès y pacte exprés que volen dits Comuns sia / revistat después de fet dit orga, cadireta y ecos per / los Srs Mestres de la Seu y Sta Maria de Barcelona, y ab/dits pactes, y no sens ells, ho firman en Bagà, Fabrer / 1 de 1754.

Los Procuradors Generals de la Parròquia de Sant Esteve de la Vila de Bagà.

Los Regidors de la Vila de Bagà.

Doc. I B (*ibid.*)

Convinch en fer lo orga / en la forma sobredita / per lo preu de las mil y / dos sentas lliuras.

Anton Buscà / factor de orgas.

Doc. I c (*ibid.*)

He vist y reconegut / lo orga y Cadireta y ecos / y així mateix o he tocat / tot, y mun sentir és que / Anton Buscà, Mestre de orgues, / á cumplir en tot les promès / als Dos comuns ecclesiàstich / y secular en tot lo promès / a dits Comuns. Aixís o sento / y o firmo de la mia mà pròpia / en Bagà als 17 de novembre de 1754.

Joseph Boada prevere / y Resident de la Comunitat de / la Vila de Berga, y *olim* organiste de ella.

I

Pacte entre el Rector i la Comunitat de preveres de Bagà, signat el 6 d'agost de 1756.

ACA, *loc. cit.*

—fol. 1—

La Reverent Comunitat de Rector y Preberes de la Parroquial Iglésia / de la Vila de Bagà, Bisbat de Solsona, de grat / y certa sciència, ab tenor del present, concert, lloha / y aproba per son degut respecte [i] interès la Consigna / y cessió, que per los Magnífichs Regidors de la present Vila / de Bagà, que foren en los anys 1753, 1754 y 1756, / de concertiment de la major y màxima part dels individuos de la dita Vila fou feta, consignada y / promesa en favor del Reverent Francisco Pujol, Prebere y Rector / de dita Parroquial Iglésia, en nom y a obs de la restaura-/ció y fàbrica de la mateixa dita Iglésia, construcció de / orga, de altar Major y de donar est per lo espay / de onze anys dels fruÿts y reddits de la heretat, y / Hostal del Claper del terme de dita Vila; per lo que / dita Reverent Comunitat promet á dit Reverent Francisco Pujol, Rector / predit, als Regidors y particulars de la dita Vila, que pagada que sia dita Comunitat de son contingent y ex-/pectant, á que dita Heretat y hostal Claper està / obligada annualment prestar, no impedirà la dita Con-/signa y cessió per rahó de altrás obligacions y pactes / á que los restants fruÿts de la mateixa dita heretat, / y hostal del Claper estigan obligats é hipotecats / en favor de la mateixa dita Reverent Comunitat per qualse-/vols altrás causas y rahons si que concert, a que dit / temps durant dit Revenrent Rector percebesca tots los an-/nuals fruÿts y reddits de dita heretat y hostal re-/sultants, pagada emperò la dita Reverent Comunitat pri-/merament de son contingent y espectant com / dalt va dit. En testimoni del que se fa y firma / la present declaració firmada de mà pròpia dels preveres / residents de dita Reverent Comunitat, y sellada ab lo sello de / ésta en la dita Vila de Bagà, als 6 de Agost 1756.